

ЕКОНОМІКА

Борис Чемісов

●

ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ У СИСТЕМІ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Скорочення чисельності населення України, загострення демографічної ситуації зумовлюють необхідність дослідження цих процесів як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Важливою складовою державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів є регулювання процесу відтворення населення з урахуванням особливостей міграційних процесів, які відбуваються в регіоні, регіональних відмінностей у віковій структурі та демографічній обстановці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробці теоретичних та методологічних аспектів аналізу міграційного руху, тенденцій демографічних процесів та їх регіональних особливостей присвячені праці багатьох науковців, зокрема А. Баланди, Д. Богині, Т. Драгунової, І. Курило, Ю. Муромцевої, О. Позняка, С. Пиріжкової, М. Романюка, В. Стешенко, С. Стеценко, О. Хомри та інших.

Особливої актуальності набувають дослідження факторів зміни чисельності сільського населення, впливу міграційних процесів на зрушення у його віковій структурі, виявлення чинників, які зумовлюють формування сучасної демографічної ситуації у сільській місцевості.

Метою статті є аналіз впливу міграційного руху на зміну чисельності сільського населення та його вікову структуру, а також тенденцій демографічних процесів у сільській місцевості Чернігівського регіону та виявлення чинників, які породжують ці тенденції. В даному випадку дослідження носить прикладний характер і розглядається як один з аспектів передпланових досліджень при складанні програм соціально-економічного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Чисельність населення Чернігівської області, починаючи з 1950 року, зазнала значних змін. Аналіз показує, що до 1965 року відбувалося його зростання, а в наступні роки кількість населення області почала зменшуватися. Якщо на 1.01.1965 року нараховувалось 1591,2 тис. чол., то на 1.01.2007 року – 1151,9 тис. чол., тобто менше на 439,3 тис. чол., або на 27 %. При цьому тенденції зміни чисельності міського і сільського населення різні.

Так, міське населення області зростало до 1995 року, а потім почало поступово скорочуватись. Зміна чисельності населення в сільській місцевості носить складніший характер. З 1950 року по 1953 рік відбувалось його зменшення, з 1953-го р. по 1958 рік спостерігалось деяке зростання. З 1958 року скорочення сільського населення набуло сталого характеру. Станом на 1.01. 1958 року чисельність населення в сільській місцевості становила 1234 тис. чол., а на 1.01.2007 року – 451,2 тис. чол., тим самим відбулося його зменшення на 779,8 тис. чол. (на 63 %).

Особливо різко тенденція зменшення сільського населення проявилась починаючи з 1965 року, що спричинило скорочення загальної чисельності населення саме з цього року.

Постійно знижувалась питома вага населення сільської місцевості в загальній чисельності. В 1950 році вона дорівнювала 83 %, в 1965 році – 70 %, а на початок 2007 року сягала 39,2 %.

Зменшення чисельності сільського населення було зумовлено перш за все міграцією його за межі Чернігівського регіону. Значний вплив мала також внутрішня міграція сільських жителів у міста та селища Чернігівської області. А з 1970 року додався ще один чинник – зменшення сільського населення за рахунок природного скорочення (перевищення кількості померлих над кількістю народжених).

З 1965 року по 1980 рік зменшення населення в сільській місцевості за рахунок міграційного скорочення становило щорічно 15-18 тис. осіб. З цієї кількості в міста мігрувало 5-10 тис. осіб. З 1980 року по 1991 рік кількість сільських мешканців, що виїжджали із сільської місцевості, поступово зменшується внаслідок загального скорочення сільського населення. Так, за період 1980–1988 роки щорічне зменшення за рахунок сальдо міграції становило вже 10-12 тис. осіб, а з 1989 року по 2006 рік скоротилося до 2,3 тис. осіб.

Аналіз міграційних потоків за період з 1980 по 1989 роки свідчить про те, що основна маса сільських мігрантів виїхала за межі Чернігівської області (54,5 %). З них найбільша кількість – у м. Київ та Київську область, а також у сусідні Сумську та Гомельську області.

Найбільшу питому вагу (55%) серед переселенців з сільської місцевості склали особи у віці 16-29 років. Вікова структура сільських мігрантів у 1988 році мала такий вигляд: особи працездатного віку - 71,3 %, особи, молодше працездатного віку, – 16,7; пенсійного віку – 12 %. З числа всіх, котрі виїжджали з сіл, на жінок припадає 50,2 %.

У зв'язку з цим постають два питання: які причини відпливу населення з сільської місцевості і чому половина вибулих виїжджає за межі Чернігівської області?

Для з'ясування другого питання спеціального обстеження не проводилось. Є тільки дані досліджень, які були проведені в 1970 році обчислювальним центром Держплану УРСР по виявленню мотивів міграції населення в цілому, включаючи і міське [4, с. 98]. Як показало це обстеження, з 12 мотивів, через які населення виїжджає з Чернігівської області, найбільший відсоток припадає на наступні чотири:

- незадоволення житловими умовами;
- незадоволення характером роботи та умовами праці;
- неможливість підвищити освіту;
- незадоволення заробітною платнею.

З огляду на ці мотиви можна припустити, що однією з причин відпливу сільського населення за межі Чернігівської області був і є недостатній рівень промислового розвитку малих міст, відсутність у них вільних робочих місць, великі труднощі з придбанням житла і слаборозвинута соціально-побутова інфраструктура. Оскільки обласний центр Чернігів і два середніх міста – Ніжин та Прилуки не в змозі були прийняти усіх переселенців із сільської місцевості та забезпечити їх необхідними умовами життя, а малі міста в цьому відношенні мали та мають ще менші можливості, значна кількість сільських мігрантів виїхала за межі області.

У 1974 році згідно із завданням Держкомпраці було проведено вивчення причин виїзду жителів із сільської місцевості і ускладнення демографічної ситуації в ряді районів області (Ічнянському, Прилуцькому, Срібнянському, Талалаївському). Результати, отримані під час обстеження цих районів, не втратили своєї актуальності і в наш час.

Анкетне опитування молодих робітників, які виїхали з села в місто, показало,

що найбільший відсоток припадає на такі причини виїзду з сільської місцевості:

- бажання отримати спеціальність у місті;
- незадоволення умовами проведення культурного відпочинку;
- не знайшлося у селі роботи до душі;
- не задовольняло побутове, торговельне, медичне обслуговування;
- бажання продовжити освіту.

На питання, при яких умовах вони згодні повернутися в село, майже половина (49 %) молодих робітників дала негативну відповідь і написала, що ні за яких умов не бажає повертатись до села.

Серйозною причиною відпливу молоді з сільської місцевості є також батьківська орієнтація до виїзду дітей з села (сімейна профорієнтація).

Керівники колгоспів, які були також опитані, вважали, що працюючих в сільському господарстві людей не задовольняє, в першу чергу, відсутність квартирних зручностей міського типу, робота підприємств загального харчування і медзакладів, підприємств побутового обслуговування, транспортний зв'язок з містами і райцентром, можливості культурного відпочинку, а також режим роботи і характер праці, забезпечення паливом, робота торговельних підприємств, рівень оплати праці.

Значне відставання рівня розвитку соціальної сфери в сільській місцевості відігравали і відіграють суттєву роль у відпливі населення з сільської місцевості. За даними обстеження облстатуправління, на початок 1988 року з усіх сільських населених пунктів 38% не мали закладів охорони здоров'я, 62% - будинків побуту та комплексних приймальних пунктів, 71% - лазень, 27% - клубних закладів. У колгоспах області була найнижча в республіці забезпеченість робітників санітарно-побутовими приміщеннями.

Гострою проблемою сьогодення в сільській місцевості області є демографічна ситуація. Безумовно, на зміну характеру відтворення населення впливає ряд об'єктивних чинників: підвищення вимог до людини, її кваліфікації, особистих якостей, що сприяє розповсюдженню планування дітей в родині. Саме цим можна пояснити загальне зниження народжуваності як міського, так і сільського населення. Але в сільській місцевості процес падіння народжуваності посилюється особливостями вікової структури, яка сформувалась під впливом міграційного скорочення населення.

Про погіршення вікової структури сільського населення області свідчать наступні дані. У 1989 році в порівнянні з 1979 роком питома вага вікової групи сільського населення у віці, старшому за працездатний, збільшилася на 9,3 процентного пункту. У 2007 році частка цієї вікової групи досягла 38,9 %, у той час як у міських поселеннях області вона дорівнювала 22,1 %. Така вікова структура населення у сільській місцевості не забезпечує його простого відтворення. Процес «старіння» сільського населення відбувається набагато швидше, ніж міського.

Як наслідок міграційних процесів і погіршення вікової структури сільського населення, народжуваність у сільській місцевості області постійно знижувалась як в абсолютному, так і відносному вимірі. В 1950 році кількість народжених на 1000 сільських жителів становила 22,4; в 1980 році – 10,0; в 1990 році – 8,4; в 2006 році – 7,3. Рівень смертності сільського населення, навпаки, підвищився. В цих же роках на 1000 сільських жителів він становив: 1950 рік – 9,7; 1980 рік – 17,8; 1990 рік – 20,3; 2006 рік – 30,3. Починаючи з 1970 року смертність жителів села стала перевищувати народжуваність, і з цього часу почалося зменшення сільського населення і за рахунок природного скорочення. А з 1991 року зменшення чисельності сільських жителів області за рахунок природного скорочення почало перевищувати його зменшення за рахунок від'ємного сальдо міграції. У 2006 році природне скорочення у сільській місцевості становило 10,6 тис. осіб, а міграційне скорочення – 2,3 тис. осіб.

Порівняння загальних демографічних показників Чернігівської області з показниками інших областей України свідчить, що вона має найнижчий рівень

народжуваності (8,1) і найбільший коефіцієнт смертності (21,1).

Якщо звернутися до даних вищезгаданого анкетного обстеження 1974 року, основними причинами, які перешкоджають мати в сім'ї більше однієї дитини, молоді матері, котрі проживали в сільській місцевості, вважали:

- важко одночасно працювати і вести домашнє господарство;
- нема на кого залишити дитину;
- не задовольняють житлові умови.

Між іншим, 87 % опитаних молодих матерів, що проживали у селах, бажали мати в сім'ї 2 -3 дитини, і тільки 6,2 % - одну дитину. Ці причини актуальні і в наш час.

Висновки. Дослідження особливостей міграційного руху сільського населення Чернігівського регіону вказує на його суттєвий вплив щодо формування загальної чисельності населення Чернігівського регіону і демографічної ситуації на селі. Відплив з 1958 року жителів з сільської місцевості, який набув особливої інтенсивності з 1965 року, спричинив саме з цього року зменшення загальної чисельності населення області. Внаслідок переважання серед сільських переселенців осіб у віці до 30 років відбулися негативні зрушення у віковій структурі сільського населення, які привели до збільшення питомої ваги вікової групи у віці, старшому за працездатний, і у 2007 році її частка досягла майже 40 %. Процес «постаріння» сільських жителів став серед інших головним чинником погіршення демографічної ситуації у сільській місцевості. Народжуваність постійно зменшувалась, смертність навпаки – підвищувалась, і з 1970 року рівень смертності почав перевищувати рівень народжуваності. А з 1991 року зменшення чисельності сільських жителів області за рахунок природного скорочення почало перевищувати його зменшення за рахунок скорочення міграційного.

Джерела та література:

1. Народне господарство Чернігівської області. Статистичний збірник. – Київ: Статистика, 1972. – 274 с.
2. Народное хозяйство Черниговской области. Статистический сборник. – Чернигов: Статистическое управление Черниговской области, 1967. – 391 с.
3. Населення Чернігівської області. Демографічний щорічник. – Чернігів: Голоуправління статистики у Чернігівській області, 2007. – 147 с.
4. Оникієнко В.В., Поповкін В.А. Комплексное исследование миграционных процессов. – М.: Статистика, 1973. – 157 с.

*Діана Бондаренко,
Валентина Гливенко*

БІОЛОГІЧНІ АКТИВИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ОБЛІКУ

З 1 січня 2007 року набув чинності П(С)БО 30 «Біологічні активи» (НМФУ від 18.11.2005 р. № 790), який визначає методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про біологічні активи, про одержані в процесі їх біологічних перетворень додаткові біологічні активи та сільськогосподарську продукцію, а також передбачає розкриття інформації про них у фінансовій звітності. Він передбачає регулювання обліку сільськогосподарських активів, не визначеного іншими стандартами, і суттєво змінює методологію формування в бухгалтерському обліку інформації про них.

Для практичної реалізації норм П(С)БО 30 Мінфін розробив Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів, затверджені наказом